

УДК 347.78

Федоренко В. Л., доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного Центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, Заслужений юрист України

Голікова О. В., старший судовий експерт лабораторії авторського права та суміжних прав Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України

**ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ
СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА:
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

**COMPARATIVE LEGAL RESEARCH AS AN OBJECT OF FORENSIC
EXPERTISE IN THE FIELD OF COPYRIGHT:
A METHODOLOGICAL ASPECT**

Анотація. Стаття присвячена висвітленню методологічних аспектів порівняльно-правових досліджень як об'єктів судової експертизи у сфері авторського права. Наголошується, що відповідні порівняльно-правові дослідження стали тематикою численних науково-дослідних робіт (НДР), дисертаційних досліджень, монографій, інших наукових творів. Разом із тим, категорія «порівняльно-правове дослідження», завдання таких досліджень, а також визначені критерії, які дозволяють кваліфікувати порівняльно-правові дослідження як об'єкти авторського права та, відповідно, об'єкти судової експертизи, на сьогодні відсутні.

Розкриваються парадигма буття порівняльного правознавства як універсального методу досліджень та самостійної галузі юридичних знань. Підкреслюється необхідність формулювання висновків і положень таких досліджень з огляду на потреби правотворчої та правозастосовної практики.

Обґрунтовуються концептуальні положення про сутність, зміст і кваліфікуючі ознаки порівняльно-правових досліджень як об'єктів судової експертизи і експертних досліджень у сфері авторського права, а також формулюються основні кваліфікуючі ознаки порівняльно-правових досліджень як об'єктів авторського права.

Ключові слова: порівняльно-правове дослідження, порівняльно-правовий метод, авторське право, об'єкт авторського права, судова експертиза у сфері авторського права.

Аннотация. Статья посвящена освещению методологических аспектов сравнительно-правовых исследований как объектов судебной экспертизы в сфере авторского права. Отмечается, что соответствующие сравнительно-правовые исследования стали темой многочисленных научно-исследовательских работ (НИР), диссертационных исследований, монографий, других научных произведений. Вместе с тем, категория «сравнительно-правовое исследование», задачи таких исследований, а также определенные критерии, позволяющие квалифицировать сравнительно-правовые исследования как объекты авторского права и, соответственно, объекты судебной экспертизы, на сегодня отсутствуют.

Раскрываются парадигма существования сравнительного правоведения как универсального метода исследований и самостоятельной отрасли юридических знаний. Подчеркивается необходимость формулирования выводов и положений таких исследований, учитывая потребности правотворческой и правоприменительной практики.

Обосновываются концептуальные положения о сущности, содержании и квалифицирующие признаки сравнительно-правовых исследований как объектов судебной экспертизы и экспертных исследований в области авторского права, а также формулируются основные квалифицирующие признаки сравнительно-правовых исследований как объектов авторского права.

Ключевые слова: сравнительно-правовое исследование, сравнительно-правовой метод, авторское право, объект авторского права, судебная экспертиза в сфере авторского права.

Abstract. This article is devoted to highlighting the methodological aspects of comparative legal research as objects of forensic expertise in the field of copyright law. It is noted that relevant comparative legal studies became the subject of numerous research work, dissertation research, monographs, and other scientific works. At the same time, the category of «comparative legal research», the task of such studies, as well as certain criteria that allow the qualification of comparative legal studies as objects of copyright and, consequently, objects of forensic expertise, are currently absent.

In this article the paradigm of being comparative law as a universal method of research and an independent branch of legal knowledge is revealed. It is emphasized the need to formulate the conclusions and provisions of such studies in view of the needs of law-making and law-enforcement practice.

The conceptual provisions on the essence, content and qualifying features of comparative legal research as objects of forensic expertise and expert research in the field of copyright are substantiated, as well as the main qualifying features of comparative legal research as the objects of copyright are formulated.

In particular, it is concluded that such qualifying features of comparative legal research - objects of copyright are: their compliance with the goals and objectives of the research, discrete disclosure of their essence and content in the subject of research, using a sufficient information base; use of the original methodology of scientific research, which systematically combines various methods, but with dominance in the study of the comparative-legal method; creative character and compliance with the requirements of novelty and originality, the lack of borrowings from other works; availability of independent conclusions, provisions and proposals for improving specific aspects of law-making and law enforcement activities; expression in an objective form (scientific report, monograph, educational publication, scientific publication, etc.), etc.

Key words: comparative legal research, comparative legal method, copyright law, object of copyright, judicial expertise in the field of copyright law.

Постановка проблеми. Право на свободу творчості і захист її результатів є одним із основоположних прав людини і громадянина, установлених і гарантованих Конституцією України. Так, частина перша ст. 54 гарантує громадянам «свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності» [1]. Основний Закон у частині другій ст. 54 також гарантує кожному громадянину «право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом» [1].

Реалізація відповідного конституційного права людини сприяє розвитку освіти, науки і творчості у різноманітних формах вираження. Якщо брати наукові дослідження, зокрема, дослідження в галузі правової (юридичної) науки, то трендом кін. ХХ – поч. ХХІ ст. стала поява значної кількості порівняльно-правових досліджень – монографій, статей, науково-дослідних робіт (НДР) тощо. Фактично від 10% до 20% дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора юридичних наук мають в своїй назві словосполучення «порівняльно-правовий аспект ...», «порівняльно-правовий аналіз ...» тощо. Годі й порахувати, скільки фундаментальних і практично-прикладних НДР, виконаних за кошти Державного бюджету, а також за рахунок інших коштів, не заборонених законом, визначені як «порівняльно-правові».

Подібний тренд у правових дослідженнях, на нашу думку, є цілком об'єктивним і виправданим. *По-перше*, порівняльне правознавство є універсальним і найбільш давнім методом пізнання. Адже, як зазначав А. Саїдов, «порівняння – невід'ємна складова людського пізнання» [13, с. 39]. *По-друге*, нині можемо констатувати, що порівняльне правознавство утвердилося не лише як ключовий метод юридичних досліджень, а й як перспективна правнича наука.

Вивчення зарубіжного та міжнародного досвіду правотворчої та правозастосовної діяльності дозволяє знайти раціональні вирішення складних завдань національного державотворення та правотворення, а також упередити помилки і контрпродуктивні рішення. До того ж, реалізація Угоди про асоціацію України з ЄС засвідчує важливість порівняльно-правових досліджень для вибудови ефективних механізмів євроінтеграції України.

Але не завжди словосполучення «порівняльно-правове дослідження ...» є гарантією оригінальності та новизни такого наукового твору, його належної якості. Врешті, постає питання про результати такого дослідження, їх значення для удосконалення правового регулювання досліджених правових явищ, статусів, режимів тощо. І гострим залишається питання про те, чи відповідає в назві твору словосполучення «порівняльно-правове дослідження ...» сутності та змісту самого твору?

Таким чином, питання про сутність, зміст і кваліфікуючі ознаки порівняльно-правових досліджень як об'єктів судової експертизи і експертних досліджень у сфері авторського права, а також формулювання основних кваліфікуючих ознак порівняльно-правових досліджень як об'єктів авторського права, на наш погляд, залишається відкритим і вимагає свого вирішення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблематика порівняльно-правових досліджень залишається традиційною для юридичної науки ХХ-ХХІ ст. Про це свідчать роботи таких відомих учених-компаративістів минулого століття як Р. Давід, Ж. Камілла-Спінозі, М. Марченко, Є. Петерсон, М. Рейнстайн, Ю. Тихоміров, К. Цвайгерт та ін. Юридична компаративістика отримала свій належний розвиток і в сучасній українській юридичній науці. Насамперед у роботах О. Кресіна, Ю. Волошина та ін.

Одночасно з цим, літературні твори наукового характеру привертають увагу науковців у сфері судово-експертної діяльності (Н. Бегуш, Н. Кісіль тощо). Хоча порівняльно-правові дослідження як об'єкт судової експертизи у сфері авторського права до сьогодні залишаються малодослідженою проблематикою.

Формулювання мети дослідження. Метою цього дослідження є обґрунтування концептуальних положень про сутність, зміст і кваліфікуючі ознаки порівняльно-правових досліджень як об'єктів судової експертизи і експертних досліджень у сфері авторського права, а також формулювання основних кваліфікуючих ознак порівняльно-правових досліджень як об'єктів авторського права.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до пунктів 1 і 7 частини першої

ст. 92 «права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод ...; правовий режим власності;» встановлюються виключно законами України [1]. Спеціальним законом, який регулює відповідні суспільні відносини, є Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р.

Згідно зі ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права», об'єктами авторського права, зокрема, є літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, *наукового* (виділено авторами), технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо), виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори, драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки, похідні твори, збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини [2].

Відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон) охороні підлягають всі твори, зазначені у частині першій вище наведеної статті, як оприлюднені, так і не оприлюднені, як завершені, так і не завершені, в друкованому вигляді мовою оригіналу на паперовому або електронному носії, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо), правова охорона яких поширюється тільки на форму їх вираження.

Передбачена цим Законом правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, концепції, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі [2].

Не є об'єктом авторського права видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади (пункт в), частина перша ст. 10 Закону).

Згідно зі ст. 1 Закону, автором твору є «фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір». Автор твору є первинним суб'єктом авторського права (частина перша, ст. 11 Закону).

У свою чергу, «Великий тлумачний словник української мови» визначає, що твір – це сукупність ідей, думок, міркувань, образів, наукових положень, оцінок, висновків, пропозицій тощо, які виникли в процесі творчої діяльності автора і знайшли свої відображення у певній об'єктивній формі [5].

У «Великому енциклопедичному юридичному словнику» твір також визначається як «результат творчої діяльності, якій притаманна унікальність, неповторність, новизна. ... Будь-яка створена автором робота в галузі науки, літератури чи мистецтва підлягає охороні як твір згідно з чинним законодавством

України» [4].

Отже, можна зробити висновок, що літературний твір визнається об'єктом авторського права, якщо він має певні, встановлені законом, ознаки, а саме:

- а) творчий характер;
- б) вираження в об'єктивній формі.

Необхідність наявності творчої складової в творі законодавець розкриває через визначення у ст.1 Закону поняття «автор»: «...фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір». Отже, саме ознака творчості відрізняє твори, які є об'єктами авторського права, від тих, що є результатом виключно технічної роботи. При цьому, цей результат творчості має бути створений інтелектуальними (творчими) зусиллями самого автора.

Гаврилов Е.П. у своїй праці: «Оригінальність як критерій охорони об'єктів авторського права» відзначає, що в авторському праві критерій творчості певною мірою розкривається через поняття «оригінальність» [7]. Щодо змісту категорії «оригінальність», то в «Словнику української мови» поняття «оригінальний» розкривається через значення: «1. Який не є копією або підробкою чого-небудь; справжній, автентичний. 2. Який привертає до себе увагу своєю незвичайністю, своєрідністю» [14, с. 744].

Як зазначає В. Мельников, відповідно до судової практики більшості країн світу, твір визнається оригінальним, якщо він задовольняє двом критеріям: а) відсутності копіювання твору та б) наявності творчих зусиль, що проявлені автором при його створенні [10, с. 46].

Оригінальний літературний твір містить самостійні елементи, які є об'єктивним вираженням творчої діяльності автора. Оригінальність та творчий характер літературного твору наукового характеру проявляється у вираженні змісту твору оригінальними мовними засобами та відсутності недобросовісного запозичення оригінальних елементів раніше створених творів, які є об'єктами авторського права.

Поняття «форма» у науково-методичній літературі відрізняється своєю багатозначністю. Зокрема, С. І. Ожегов визначав форму, як «спосіб існування змісту, що є невіддільним від нього і який слугує його вираженню» та «сукупність прийомів та засобів вираження художнього твору». У словнику «Латинсько-російський словник» І. Х. Дворецький наводить наступні значення поняття «*forma*»: вид, образ; зовнішність; краса; зображення, малюнок, фігура, образ; характер, влаштування, організація, образ».

Отже, під «формою твору» слід розуміти сукупність прийомів та засобів вираження твору, що обумовлені певним змістом та характеризують його зовнішню сторону. Тобто, зовнішньою формою у творі характеризуються ознаки твору у просторі або на площині, форма – це зовнішнє вираження конкретного змісту, спосіб його об'єктивного існування в тому чи іншому вигляді, його зовнішній вираз, який сприймається органами чуття людини.

Для визначення критеріїв, за якими результат інтелектуальної діяльності

людини може бути віднесений до «галузі науки» необхідно зазначити наступне.

Свого часу Ректор Університету Св. Володимира М. Ренненкампф у статті «Про наукові методи і способи вивчення права», наведеній у «Юридичній енциклопедії» (1889 р.), писав: «Наука є сукупністю пізнань про закони, що керують явищами реального світу. Користь і панування не завжди є безпосередніми і прямими цілями наукових знань. Дослідник, починаючи свою працю, не може знати, куди його приведуть факти, і в який зв'язок він мусить поставити свій предмет з іншими явищами. Але відкриваючи закони явищ, наука служить разом із тим користі та владі людини, оскільки дає їй можливість управляти явищами і пристосовувати їх до умов та успіхів свого життя» [12, с. 421].

На сьогодні «Великий тлумачний словник сучасної української мови» визначає поняття «науки» як «однієї з форм суспільної свідомості, що дає об'єктивне відображення світу; система знань про закономірності розвитку природи і суспільства та способи впливу на навколишній світ», та «окрема галузь цих знань» [5]. У свою чергу, поняття «галузь» тлумачиться в згаданому Словнику як «певна ділянка виробництва, науки і т. ін.», а також «сукупність підприємств і організацій, що характеризуються спільністю ознак виробничо-господарської діяльності».

«Великий енциклопедичний юридичний словник» визначає науку як «сферу людської діяльності, функцією якої є вироблення і теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність. Вона також є однією з форм суспільної свідомості, складовою духовної культури суспільства. Термін застосовується, крім того, для окремих галузей науки» [4, с. 501-502].

Таким чином, наука - це цілеспрямована інтелектуальна діяльність науковця чи групи учених щодо дослідження закономірностей розвитку природи, людини, суспільства та держави, результати якої втілюються в ідеях, концепціях, теоріях, доктринах, ученнях та реалізуються як нові знання для соціального прогресу.

Основні категорії наукової діяльності на сьогодні унормовані у ст. 1 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» 26 листопада 2015 р. Наведемо ключові, найбільш важливі із них для цього дослідження:

«...наукова діяльність - інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження;

науково-технічна діяльність - інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання...

науково-організаційна діяльність - діяльність, що спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності;

фундаментальні наукові дослідження - наукова теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку;

прикладні наукові дослідження - наукова діяльність, спрямована на одержання нових знань, що можуть бути використані для практичних цілей...

наукова робота - дослідження з метою одержання наукового результату;

науковий результат - нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо...» [3].

Отже, для того, щоб результат інтелектуальної діяльності людини був віднесений до «галузі науки», він повинен відповідати наступним критеріям:

- бути одержаним в результаті цілеспрямованої наукової або науково-технічної діяльності, у формах, визначених чинним законодавством (науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи);

- мати науковий результат - нові знання про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень;

- бути зафіксованим у будь-якій матеріальній формі на будь-якому матеріальному носії, у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукової статті, наукового відкриття тощо.

При проведенні дослідження об'єктів авторського права, зокрема літературних творів наукового характеру, виникає необхідність у визначенні виду такого твору. При цьому кожен вид повинен мати певні ознаки та бути створеним за допомогою певного алгоритму, визначеному саме для таких творів.

Так одним із видів творів наукового характеру, що останнім часом широко застосовується, є порівняльно-правове дослідження.

Поняття «порівняльно-правове дослідження», вжите в назві об'єкту, є похідним від категорії «порівняльне правознавство». Остання відрізняється своєю багатозначністю. Найчастіше порівняльне правознавство розглядають як метод правової науки, а також як самостійну галузь юридичних знань.

Походження останньої одні вчені пов'язують із творами таких мислителів Античності як Геродот, Фуکیدід, Платон, Аристотель, Салон, Полібій [9, с. 12-19], інші – з дослідженнями мислителів епохи Реформації та Відродження (Е. Ротердамський, Дж. Лок, Ж.-Ж. Руссо, Ч. Беккарія, Ш.-Л. Монтеск'є і ін.) [13,

с. 22], а ще інші - зі створенням в 1869 р. Французького товариства порівняльного правознавства, з заснуванням в 1867 р. Міністерством юстиції Франції Комітету зарубіжного законодавства, із проведенням у 1900 р. – I Міжнародного конгресу порівняльного правознавства та заснуванням у 1924 р. Міжнародної Академії порівняльного правознавства [15, с. 32-33]. Роботи відповідних мислителів, а також заходи щодо формування відповідних наукових шкіл і інституцій сприяли розвитку порівняльного правознавства, особливо з другої половини ХХ ст. Спочатку в Європі (Франція, Німеччина, Італія та ін.), а надалі, після утворення ООН та процесів деколонізації у державах Азії та Африки - й у інших державах світу.

Фундатор західноєвропейської теорії правових систем світу Р. Давід писав про парадигму становлення порівняльного правознавства іще на початку ХХ ст. наступне: «Дискутувалося, чи слід розглядати порівняльне право як самостійну галузь науки права чи як метод права – порівняльний метод, - який використовується наукою; порівняльне право намагались розмежувати з порівняльною історією права, загальною теорією права, соціологією права; уточнювали, в якій галузі права порівняння особливо ефективно, які системи права корисно, доцільно чи просто можливо порівнювати між собою; підкреслювалися і небезпеки, що підстерігали юристів на шляху вивчення порівняльного права. ... Запізніле відлуння цих проблем звучить ще й нині в окремих працях, опублікованих нещодавно» [8, с. 8-9].

При цьому, для Р. Давіда, який відстоював самостійний статус порівняльного правознавства (правової компаративістики), як галузі юридичної науки, завдання цієї науки були очевидні: «Воно корисне для вивчення історії права і його філософського осмислення, для національного права, для взаєморозуміння народів і створення кращих форм правових відносин, які формуються в міжнародному спілкуванні» [8, с. 9].

У свою чергу Ю. Тихомиров писав, що порівняльне правознавство збагатило юридичну науку категоріальним апаратом, властивим саме цій галузі науки: «правова схожість», «правова відмінність», «колізійні норми», «гармонізація законодавства», «зближення законодавства», «уніфіковані правові акти», «модельні законодавчі акти» [15, с. 32]. Більшість із них мають не лише теоретичне, а й практично-прикладне значення для правотворчої та правозастосовної діяльності. Так, Ю. Тихомиров пише про практичний аспект порівняльного правознавства, який полягає в багатих можливостях «використовувати теорії, методології та особливо результати порівняльних правових досліджень у юридичній практиці» [15, с. 33]. Тобто, вчений наголошує насамперед на практичному значенні результатів практичного правознавства.

В. Лафітський вважає, що порівняльне правознавство як науковий напрямок вбирає в себе сукупність наукових знань про правовий простір світу в його історичному розвитку та багатоманітності. Натомість «порівняльне правознавство як спосіб вирішення науково-практичних завдань використовується

для удосконалення законодавчої та правозастосовної практики» [9, с. 85].

При цьому, В. Лафітський відзначає, що основою порівняльного правознавства як наукового напрямку є знання про право інших держав. В їх співставленні й народжується порівняльне правознавство, яке здійснюється в таких формах:

« - загальне порівняльне правознавство, що вивчає правовий простір світу, типологію, класифікацію, загальні та особливі риси, а також тенденції розвитку національних правових систем;

- історичне порівняльне правознавство, що розкриває багатоманітність форм історичного розвитку права;

- інституційне порівняльне правознавство, що описує складові частини («компоненти») права – галузі та інститути права, норми права;

- функціональне порівняльне правознавство, що аналізує практику застосування законодавчих і інших норм права;

- практичне порівняльне правознавство, яке використовується з метою удосконалення правотворчої та правозастосовної практики, уніфікації та рецепції норм права, з'ясування правових конструкцій і дефініцій, застосування в судах норм іноземного права» [9, с. 85].

Сучасні українські теоретики права вбачають, що на зміну порівняльному правознавству ХХ ст. прийшла юридична компаративістика, що сприяє затвердженню компаративістських методологічних підходів у дослідженні сучасності [11, с. 209].

Наведені та інші дискусії науковців щодо сутності та змісту категорії «порівняльне правознавство» отримали своє узагальнене обґрунтування в однойменній статті академіків НАН України У. Батлера і Ю. Шемшученка в «Великому енциклопедичному юридичному словнику». Зокрема, вчені пишуть наступне: «Порівняльне правознавство – метод вивчення правових систем різних держав шляхом зіставлення однойменних правових норм, інститутів, принципів тощо і практики їх застосування. Є також галузь знань і юридична навчальна дисципліна... Метод порівняльного правознавства також є основою уніфікації та гармонізації права через міжнародні договори, засобом виявлення загального і особливого у правових системах у цілому та окремих країн» [4, с. 657-658].

Історично метод науки сприймався саме як її процедурно-евристичний компонент, як сукупність певних способів і прийомів пізнання та розуміння певних явищ. Сам термін «метод» походить від грецького слова «*μᾶλλον*», що означає «шлях пізнання».

Але тільки у другій половині ХІХ ст. з'являються перші дослідження щодо сутності та змісту методу наукових досліджень. Так, ректор Університету Св. Володимира М. Ренненкамф зазначав: «Методи не дають самі собою знань: виробнича сила знання у будь-якому разі належить праці та особистим здібностям. Методи – це лише шляхи і прийоми, які має застосовувати думка, відшуковуючи істину, але правильне застосування та дія цих знарядь надзвичайно важливі: вони

запобігають даремній втраті сил і помилкам, ведуть більш прямо до пошуку істини і напрацьовують наукову достовірність»[12, с. 422].

Отже, метод наукових досліджень – це прийом або спосіб вивчення та розкриття сутності та змісту досліджуваного об'єкту, формування нових знань, корисних для удосконалення теорії та практики. При цьому, методи є ефективними лише при їх взаємодії, утворюючи методологію дослідження конкретного об'єкту чи об'єктів. Зрештою, як пише Р. Циппеліус, методологія насамперед «позначає спосіб раціонального, зрозумілого, а отже, контрольованого пошуку відповідей на ще не вирішені питання»[16, с. 203].

Одним із найбільш відомих і поширених у наукових дослідженнях методів є порівняльний метод. Першим цей метод застосував для порівняння сучасних йому правових систем із метою вивчення законодавчої політики Л. Фейербах. В Україні ж цей метод у своїх роботах уперше почав застосовувати у кін. XIX - XX ст. проф. Харківського університету М. Максимейко, який досліджував спільні та відмінні риси різних народів, виявляв їх походження в давнину [6, с. 115, 118]. Таким чином, порівняльний метод є універсальним і застосовується в різних галузях науки, включаючи право.

Щодо визначення сутності та змісту категорії «порівняльно-правовий метод», то А. Саїдов зазначав, що цей метод виступає як один із конкретних способів застосування загальнонаукових методів при дослідженні правових явищ [13, с. 43].

На думку авторів роботи «Методологія в праві», «порівняльно-правовий метод – це один з найважливіших правових методів, за допомогою якого здійснюється дослідження різних джерел права шляхом з'ясування спільних і відмінних між ними ... шляхом їх співставлення» [11, с. 205].

Німецький вчений Р. Циппеліус розглядає порівняльно-правовий метод ширше – як порівняльне мислення, - та включає наступні його принципи: 1) тотожність положень як ключового поняття, згідно з яким однакове трактується однаково, а відмінне – відмінно; 2) диференціювання, полягає в корегуванні та особливо диференціації дуже узагальнених правових принципів; 3) генералізація (узагальнення), передбачає абстрагування загального у порівняльно-типових випадках з метою однакового їх тлумачення; 4) резюме. «Метод порівняння типів немовби «експериментує» з типовими ознаками, варіює й порівнює їх і випробовує їхню відмінність на предмет її подолання. Критерієм цього випробування є здатність висновків з принципів забезпечити консенсус» [16, с. 274-277]. Тобто, «порівняльне мислення» застосовується для отримання конкретного результату – удосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Українські правознавці в роботі «Методологія в праві» також відзначають, що методологія сучасної юридичної компаративістики включає не лише традиційний порівняльний метод, а й «методи зіставлення, протиставлення, а також контрастуючий, системний, функціональний, аксіологічний, синергетичний,

історичний тощо, які об'єднуються в компаративістський підхід. Таке розуміння базується на тому, що порівняння є не тільки одним з найпростіших і універсальних прийомів мислення, способів практичного, повсякденного й іншого пізнання, а й загальнонауковим методом, що вимагає спеціальних знань, має складну структуру» [11, с. 205].

Вище наведені положення щодо сутності та змісту порівняльно-правового методу дозволяють зробити висновок про те, що його застосування передбачає настання певних результатів, які мають не лише теоретико-методологічний, але й практично-прикладний характер. У першому випадку маємо гіпотези, концепції, теорії, доктрини та вчення щодо спільного та розбіжного в досліджуваних об'єктах, а в другому – практичні рекомендації щодо удосконалення правотворчої та правозастосовної діяльності. При цьому, названі складники є взаємозумовленими і не повинні існувати один від одного. Це зумовлює основні завдання, які властиві порівняльно-правовим дослідженням.

Висновки. Вищезазначене дозволяє зробити узагальнений висновок про те, що порівняльно-правове дослідження має вирішувати наступні задачі:

- чітко визначити мету, задачі, предмет та об'єкт (об'єкти) дослідження; сформулювати комплексну методологію дослідження та його дискретну джерельну базу; визначити передбачувані результати;
- сформулювати узагальнені теоретичні висновки про схожість і відмінність чинного законодавства та усталеної практики його реалізації в визначеній сфері у порівнюваних законодавствах; про перспективні методи і форми цілеспрямованої імплементації положень Європейського законодавства; про способи уникнення помилок і прорахунків під час відповідної імплементації тощо;
- обґрунтувати практично значущі пропозиції щодо удосконалення положень чинного українського законодавства та правозастосовної практики, зокрема, в частині нормопроектної техніки, забезпечення транспарентності відповідної правотворчої та правозастосовної практики, алгоритму приведення законодавства України у відповідність до вимог Європейського законодавства.

Порівняльно-правове дослідження як об'єкт авторського права, створений у процесі та внаслідок проведення порівняльно-правового дослідження, з використанням розмаїття порівняльно-правових методів (зіставлення, протиставлення, а також контрастуючий, системний, функціональний, аксіологічний, синергетичний, історичний тощо), повинен мати такі кваліфікуючі ознаки:

- відповідати меті та завданню дослідження, вичерпно розкривати сутність і зміст предмету дослідження, з використанням достатньої джерельної бази;
- використовувати оригінальну методологію наукового дослідження, яка системно поєднує різні методи, але з домінуванням у дослідженні порівняльно-правового-методу;

- мати творчий характер, відповідати вимогам щодо новизни і оригінальності, не містити повних чи часткових запозичень з інших творів;
- містити самостійні висновки, положення та пропозиції щодо вдосконалення правотворчої та правозастосовної діяльності;
- виражатися в об'єктивній формі (науковий звіт, монографія, навчальне видання, наукова публікація та ін.) та ін.

Очевидно, що виявлені нами критерії порівняльно-правового дослідження є основами, але не вичерпними. Очікувано, що ця проблематика отримає своє подальше продовження в нових наукових дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
3. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2016. - № 3. – Ст. 25.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
6. Вступ до теорії правових систем / За заг. ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко : монограф. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2006. – 432 с.
7. Гаврилов Э.П. Оригинальность как критерий охраны объектов авторским правом / С.П. Гаврилов // Патенты и лицензии. – 2004. – №6. – С. 45-51.
8. Давид Р. Основные правовые системы современности / Рене Давид, Камилла Жоффре-Спинози ; пер. с фр. В. А. Туманова. – М. : Междунар. отношения, 1999. – 400 с.
9. Лафитский В.И. Сравнительное правоведение в образах права. Том первый / В. И. Лафитский. – М. : Статут, 2010. – 429 с.
10. Мельников В. Толкование судами понятия «оригинальное произведение» // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. - 2008. - №9. – С. 46-53.
11. Методологія в праві : монографія / І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.; за заг. ред. І. Безклубого. – К. : Грамота, 2017. – 658 с.
12. Ренненкамф Н. К. Юридическая энциклопедия / Н. К. Ренненкамф // Філософія та енциклопедія права в Університеті Святого Володимира: у 2 кн. ; Кн. 1 / уклад. І. С. Гриценко, В. А. Короткий ; за ред. І. С. Гриценка. – К. :Либідь, 2011. – С. 313-435
13. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности) : учебн. / А.Х. Саидов. ;отв. ред.:Туманов В.А. – М. : Юристъ, 2000. – 448 с.
14. Словник української мови [в 11 т.] /под. ред. В.О. Винник, Л.А. Юрчук. – Видав. «Наукова думка», т. 5. – 1974. – 840 с.
15. Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения / Ю.А. Тихомиров. – М. : Изд-во НОРМА, 1996. – 432 с.
16. Циппеліус Р. Юридична методологія ; переклад, адаптація, прикл. з права України і список терм. Р. Корнута / Р. Циппеліус. – К. : Вид-во «Реферат», 2004. – 176 с.

